

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

СІБЕКІНА АННА ЮРІЇВНА

УДК 351.82:339.5.02](477:4-6ЄС)(043.5)

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕГРАЦІЄЮ
ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ДО ЄС**

Спеціальність 08.00.03 – Економіка та управління національним
господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному науково-дослідному інституті інформатизації та моделювання економіки Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, м. Київ.

Науковий керівник: доктор економічних наук
Гужва Ігор Юрійович,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки
перший заступник директора

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Лютак Олена Миколаївна
Луцький національний технічний університет
професор кафедри міжнародних економічних
відносин

кандидат економічних наук
Зубрицький Артур Ігорович
Національний банк України
Департамент монетарної політики та
економічного аналізу
провідний економіст відділу аналізу
зовнішнього сектору

Захист відбудеться «22» листопада 2018 р. о 16.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.889.01 у ВНЗ «Національна академія управління» за адресою 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ВНЗ «Національна академія управління» за адресою: 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15.

Автореферат розісланий «20» жовтня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. В. Штань

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Набуття чинності угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі як невід'ємної частини угоди про асоціацію з ЄС стало найбільш масштабним інтеграційним проектом в новітній історії України. Зовнішньоторговельний сектор вітчизняної економіки зазнав докорінних зрушень в географічній структурі як за експортними, так і за імпорнтними поставками товарів. Частка країн ЄС в структурі українського експорту протягом 2013-2017 рр. зросла з 26,9 до 38,3%, імпорту – з 37,2 до 42,4%. Надання Євросоюзом автономних торгових преференцій Україні за два роки до набуття чинності угоди про асоціацію; втілений в угоді всеохоплюючий характер лібералізації торгівлі, що вийшов далеко за рамки взаємного скасування ввізних мит; забезпечення асиметричного характеру тарифної лібералізації у перехідний період дії угоди на користь товарів і послуг, походженням з України; безпрецедентне встановлення ЄС безмитних тарифних квот на товари сільського господарства, які зазвичай вилучаються з режиму вільної торгівлі, та дія ряду інших чинників у поєднанні з необхідністю пошуку альтернативних ринків збуту через часткову втрату ринку РФ сприяли тому, що ЄС став найбільшим зовнішньоторговельним партнером України на сучасному етапі.

Поряд з цим, в структурі двосторонньої торгівлі України з ЄС спостерігаються суттєві диспропорції. У вітчизняному товарному експорті переважають сировина та низькотехнологічна продукція первинного рівня обробки (чорні метали, залізні руди, зернові культури, насіння олійних культур, рослинні жири, паливна деревина тощо), частка яких сягає 53,6% від експортних поставок до країн ЄС, тоді як частка машин й обладнання складає всього 14,2% експорту товарів. В імпорті з ЄС простежується зворотна тенденція – більше половини його вартісних обсягів становить наукоємна високотехнологічна продукція (засоби наземного транспорту, електричні машини, виробниче обладнання, складні хімічні сполуки, фармацевтичні препарати) з високим рівнем доданої вартості. Чистий експорт товарів з України до країн ЄС за підсумками 2017 р. склав -3,3 млрд. дол. США при загальному сальдо зовнішньої торгівлі в -2,6 млрд. дол. Відтак, попри зростання кількісних параметрів зовнішньоторговельного обміну між Україною і ЄС, притаманні йому структурні диспропорції продовжують чинити девальваційний та інфляційний тиск на національну грошову одиницю, тим самим ускладнюючи стабільний розвиток макроекономічного середовища. Ситуація ускладнюється тим, що умови поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі суттєво обмежують використання більшості заходів структурної політики держави у сфері підвищення ефективності зовнішньоторговельних відносин України з ЄС.

Актуальні проблеми розвитку вітчизняної системи державного регулювання інтеграцією зовнішньоторговельного сектору України до ЄС знайшли відображення в наукових доробках низки вітчизняних вчених-економістів, зокрема таких як: В.Г. Андрійчук, І.В. Бураковський, В.М. Геєць, О.П. Гребельник, І.Ю. Гужва, М.В. Диха, М.М. Єрмощенко, С.А. Єрохін, Т.Т. Ковальчук, Н.Ю. Коровайченко, О.М. Лютак, Т.М. Мельник, В. Мовчан, В.Є. Новицький, Л.Д. Павловська, Ю.М. Пахомов, В.П. Онищенко, Т.О. Осташко, А.П. Румянцев, В.Т. П'ятницькій, Т.М. Циганкова, А.С. Філіпенко, О.І. Шнирков, Н.З. Щербата, О.М. Яценко та інші. Серед зарубіжних дослідників дане питання вивчали Р. Болдуїн, К.А. Гартвел, С. Івенет, П. Месерлін, А. Нісіта, Е.С. Райнерт, М. Феррантіно, Н. Кампос, Дж. Вайнер, Дж. Мід та ін.

Відаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних і зарубіжних вчених

з порушеної проблематики, слід зазначити, що в науковій літературі майже не представлено результатів досліджень з питань формування ефективної системи державного регулювання інтеграцією зовнішньоторговельного сектору України до ЄС за умов збереження структурних диспропорцій і прихованого протекціонізму в двосторонніх експортно-імпортних відносинах при формуванні зони вільної торгівлі (ЗВТ). Тому вкрай необхідним постає завдання сформулювати й обґрунтувати концептуальні засади регуляторної політики України в процесі інтеграції її зовнішньоторговельного сектору до ЄС, реалізація якої сприятиме оптимізації потенційних вигод від набуття чинності угоди про поглиблену та всеосяжну ЗВТ на засадах пріоритетного забезпечення національних економічних інтересів у розвитку вітчизняного виробничо-експортного потенціалу. Актуальність даного завдання, його недостатня теоретико-методологічна розробка обумовили вибір теми та мети дослідження, логіку і спрямованість дисертаційної роботи, її практичну значущість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до планів наукових досліджень Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки за темами: «Механізми створення і розвитку кластерних структур у промисловості України» (державний реєстраційний номер: 0117U003452) – автором досліджено інструменти державної політики з активізації формування кластерів переробної промисловості та проаналізовано їх потенційний вплив на розвиток виробничо-експортного потенціалу України у зовнішньоторговельних відносинах з країнами Європейського Союзу в умовах дії угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі; «Державне замовлення як інструмент промислового розвитку в Україні» (державний реєстраційний номер: 0117U003454) – автором визначено концептуальні засади використання державного замовлення і публічних закупівель в системі заходів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі та окреслено перспективи підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних виробників на ринках Євросоюзу за умов відповідного реформування системи державного замовлення в Україні.

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у розробці концептуальних основ, обґрунтуванні теоретико-методичних підходів, інституційних засобів та практичних інструментів формування ефективної системи державного регулювання інтеграцією зовнішньоторговельного сектору України до країн ЄС.

Для досягнення поставленої мети було визначено і вирішено основні завдання дослідження:

- розкрити сутність та теоретичні засади регуляторної політики держави у секторі зовнішньої торгівлі за умов міжнародної економічної інтеграції;
- визначити конфігурацію системи інструментів державного регулювання зовнішньоторговельного сектору національної економіки в інтеграційних процесах;
- узагальнити і систематизувати методичні підходи до оцінювання ефективності державного регулювання інтеграцією зовнішньоторговельного сектору України до ЄС;
- здійснити аналіз міжнародного досвіду реалізації інтеграційних проектів з Європейським Союзом у сфері зовнішньої торгівлі;
- охарактеризувати сучасний стан та виклики зовнішньоторговельному сектору української економіки у співпраці з країнами ЄС на засадах поглибленої ЗВТ;
- надати оцінку впливу чинної угоди про поглиблену та всеосяжну ЗВТ на перспективи розвитку національної економіки України;

- визначити пріоритетні напрями формування комплексної стратегії державного регулювання зовнішньої торгівлі України в умовах європейської інтеграції;
- сформуувати концептуальну модель системи державного регулювання зовнішньої торгівлі України в умовах європейської інтеграції;
- надати прогностичну оцінку застосування запропонованої стратегії державного регулювання вітчизняного зовнішньоторговельного сектору в умовах європейської інтеграції для економічного розвитку України.

Об'єктом дослідження є процеси розробки та впровадження державної регуляторної політики щодо інтеграції зовнішньоторговельного сектору України до ринків країн Євросоюзу.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні, науково-методичні та організаційно-практичні аспекти державного регулювання інтеграцією зовнішньоторговельного сектору України до ЄС.

Методи дослідження. В процесі виконання мети й завдань дисертаційної роботи використано низку загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання об'єктивної природи економічних явищ та інтеграційних процесів, зокрема: метод наукового абстрагування – для вичерпного визначення економічного змісту категорій «поглиблена і всеосяжна зона вільної торгівлі», «інтеграція зовнішньоторговельного сектору» (п. 1.1); системний метод – для узагальнення системи заходів тарифного та нетарифного регулювання в інтеграційних процесах (п. 1.2); метод компаративного аналізу – для дослідження світового досвіду реалізації країнами світу інтеграційних проектів з ЄС у сфері зовнішньої торгівлі (п. 2.1); методи кількісного аналізу, індукції та дедукції – для визначення методичних підходів до оцінювання ефективності державного регулювання зовнішньоторговельним сектором та оцінювання сучасного стану розвитку зовнішньоторговельних відносин України з ЄС (п.п. 1.3, 2.2); метод економіко-математичного моделювання з використанням прикладної моделі загальної рівноваги GТАР – для кількісного оцінювання впливу угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі на перспективи розвитку національної економіки України у середньостроковому періоді (п.п. 2.3, 3.3); метод системно-структурного аналізу – для визначення пріоритетних напрямків та формування концептуальних підходів до регуляторної політики держави у зовнішньоторговельній сфері за умов розгортання євроінтеграційних процесів (п.п. 3.1, 3.2). Крім того, застосовувались методи формалізації, індукції та дедукції, аналізу і синтезу.

Інформаційну базу дослідження становлять: текст Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони; нормативно-правові акти України та Європейської Комісії; аналітичні матеріали Європейського бюро статистики (Євростат), Державної служби статистики України (ДССУ); дані Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Національного банку України; результати досліджень Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, Центру європейських політичних досліджень, Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки; аналітичні публікації Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), Світової організації торгівлі (СОТ), Конференції ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД), Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), Світового банку; публікації у фахових наукових виданнях України та виданнях, що індексуються в міжнародних науко-метричних базах; матеріали міжнародних та всеукраїнських

науково-практичних конференцій, монографії та інші наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розробці, уточненні і поглибленні теоретико-методологічних положень, а також науково-практичних рекомендацій щодо формування та реалізації регуляторної політики держави у сфері інтеграції зовнішньоторговельного сектору економіки України до ЄС за умов набуття чинності угоди та поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі між ними. Основними положеннями, що відображають новизну та виносяться на захист, є наступні:

вперше:

- обґрунтовано концептуальні засади формування та реалізації регуляторної політики держави у сфері інтеграції зовнішньоторговельного сектору економіки України до ЄС, спрямованої на оптимізацію потенційних вигод від набуття чинності угоди про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі та пріоритетне забезпечення національних економічних інтересів через впровадження системи інституційних заходів розвитку виробничо-експортного потенціалу України, а також підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників на європейському ринку (що охоплюють запуск експортно-кредитного агентства (ЕКА), створення промислових кластерів та індустріальних парків, реформування системи публічних закупівель, спрощення процедур торгівлі, гармонізацію технічних регламентів, відкриття мережі торгових представництв при посольствах України в країнах ЄС тощо). Це дозволить усунути структурні диспропорції у зовнішньоторговельному секторі та пов'язані з цим деструктивні фактори впливу на національну економіку України, не вдаючись до перегляду умов Угоди про асоціацію або систематичного використання винятків з неї;

удосконалено:

- методологію надання прогностичної оцінки впливу двосторонньої торговельної лібералізації на динаміку розвитку зовнішньоторговельного сектору і національної економіки в цілому в країнах-учасниках інтеграційного об'єднання, що на відміну від існуючих підходів передбачає використання не лише таблиць міжгалузевого балансу «витрати-випуск» у поєднанні з коефіцієнтами квазі-еластичності експорту і імпорту, а глобальної матриці соціальних рахунків у поєднанні з автоматизованою системою загальної рівноваги. Це надало можливість розширити сферу економетричного аналізу наслідків набуття чинності угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі України з ЄС шляхом оцінювання низки соціально-економічних (добробут, рівень зайнятості), фіскальних (податкові надходження до держбюджету) та монетарних (зміна курсу національної валюти) ефектів від інтеграції вітчизняної економіки до ЄС у середньостроковому періоді;

- методологічний підхід до оцінювання ефекту від застосування нетарифних заходів з регулювання у двосторонній торгівлі між учасниками регіонального інтеграційного угруповання, що на відміну від існуючих методик передбачає розрахунок не лише адвалерного еквіваленту нетарифного заходу, а й подальший розподіл одержаного результату за напрямками обмежувального впливу на динаміку зовнішньоторговельних відносин країни – експортних, імпорتنних та пов'язаних з трансакційними витратами у міжнародній торгівлі. Це дозволило підвищити достовірність та точність прогностичного оцінювання наслідків набуття чинності угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі з ЄС для економіки України у

середньостроковому періоді на макроекономічному і галузево-секторальному рівнях з використанням прикладної моделі загальної рівноваги GTAP;

- підхід до оцінювання ефективності державного регулювання інтеграцією зовнішньоторговельного сектору України до ЄС, що на відміну від існуючих підходів зосереджується не на моніторингу дотримання вітчизняними органами виконавчої влади графіку імплементації технічних регламентів і правового доробку ЄС, а забезпеченні ними умов для підвищення конкурентоспроможності українських виробників на європейському ринку, включення їх до ланцюгів доданої вартості у високотехнологічних виробництвах країн ЄС, зменшення бюрократичного тягаря митних процедур, запуску проектів спільного інвестування та підприємництва на території України з метою залучення передових іноземних технологій і створення нових робочих місць. Це дало змогу визначити першочергові кроки з оптимізації регуляторної політики держави у вітчизняній зовнішньоторговельній сфері;

дістали подальшого розвитку:

- класифікація послідовних етапів регіональної економічної інтеграції, що на відміну від існуючих підходів дозволяє ідентифікувати характерні ознаки та властивості поглиблених і всеосяжних зон вільної торгівлі як новітньої форми розвитку інтеграційних процесів, яка передбачає поєднання заходів з класичної ЗВТ (двостороннє зниження ставок ввізних мит) і спільного ринку (забезпечення вільного руху факторів виробництва, впровадження нових правил конкурентної політики, лібералізація державних закупівель, скасування ряду нетарифних обмежень тощо) без введення інтеграційним угрупованням єдиного митного тарифу для третіх країн. Це надало можливість визначити засадничі критерії до здійснення регуляторної політики держави у зовнішньоторговельній сфері з огляду на особливості передбаченого угодою про асоціацію формату європейської інтеграції України;

- визначення ключових тенденцій розвитку зовнішньоторговельних відносин України з ЄС в умовах надання країнами ЄС автономного преференційного торгового режиму і початку перехідного періоду дії угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі, завдяки чому виявлено основні проблемні аспекти та суперечності сучасного формату інтеграційних відносин між Україною і ЄС, які перешкоджають реалізації національних економічних інтересів України у зовнішньоторговельній сфері. Зокрема встановлено обмежуючий вплив безмитних тарифних квот, наданих вітчизняним виробникам сільськогосподарської продукції; технічних регламентів на промислові товари; санітарних і фіто-санітарних норм для продуктів харчування та інших нетарифних заходів;

- дослідження проблеми удосконалення митного адміністрування та спрощення процедур зовнішньої торгівлі в Україні, що на відміну від існуючих доробків з даного питання визначає інструментарій полегшення тягаря митних процедур і перспективи скорочення трансакційних витрат для вітчизняних суб'єктів зовнішньоторговельних відносин через виконання не угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі, а угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі з ЄС. Це дало можливість провести компаративний аналіз зобов'язань України щодо спрощення процедур торгівлі на багатосторонньому (в рамках СОТ) і двосторонньому (в рамках Угоди про асоціацію з ЄС) рівнях та виявити потенційні переваги для вітчизняних виробників на зовнішніх ринках, що виникають у зв'язку із взяттям Україною на себе додаткових зобов'язань зі спрощення процедур торгівлі згідно умов поглибленої ЗВТ з ЄС.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що наведені в роботі положення рекомендаційного характеру доведені до рівня конкретних пропозицій та можуть використовуватись у системі органів виконавчої влади, які займаються питаннями європейської інтеграції України, розвитку промислового та зовнішньоторговельного секторів вітчизняної економіки з метою підвищення ефективності державного управління за зазначеними напрямками.

Результати дисертаційного дослідження, які мають прикладний характер, було використано в діяльності:

- Ради підприємців при Кабінеті Міністрів України (довідка № 957 від 22.03.2018 р.) при підготовці пропозицій і експертних висновків щодо формування державної економічної політики, а також організації заходів для взаємодії органів виконавчої влади із суб'єктами господарювання;

- Всеукраїнської ГО «Українська асоціація економістів-міжнародників» (довідка № УАЕМ-181217/1 від 18.12.2017 р.) в процесі підготовки та проведення міжнародних науково-практичних конференцій, літніх шкіл, круглих столів та інших наукових заходів;

- Державного агентства «Бізнес Франс Україна» при Посольстві Франції в Україні (довідка № 26-12-17/BF від 26.12.17 р.) під час підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів з просування французьких компаній на український ринок;

- ГО «Агентство сприяння розвитку міжнародної торгівлі України» (довідка № 25/073-0801 від 12.02.17 р.) при підготовці інформаційно-аналітичних і позиційних матеріалів з питань оптимізації інтеграційних процесів України з країнами ЄС у сфері зовнішньої торгівлі;

- АТ «Рено Україна» (довідка № 12/01 від 11.04.18 р.) при підготовці аналітичних записок для консультацій компанії з представниками органів державної влади з питань здійснення імпорتنих операцій з контрагентами з країн ЄС.

Окремі положення дисертації щодо особливостей державного регулювання інтеграцією зовнішньоторговельного сектору України до ЄС використані Інститутом міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка при підготовці навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Міжнародна економіка», «Інвестиційна кооперація Україна-ЄС», «Міжнародні фінанси», «Світова економіка», «Грошово-кредитні системи зарубіжних країн» (довідка № 048/11-446 від 10.11.17 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею автора. Всі основні положення, висновки та пропозиції отримані автором самостійно. Опубліковані наукові праці за темою дисертації містять теоретичні обґрунтування, практичні рекомендації, висновки та пропозиції, отримані у ході проведення власних наукових досліджень. У випадку цитування наукових положень у тексті рукопису подано відповідні посилання.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї, положення, теоретичні та практичні наукові результати дисертаційної роботи доповідалися, обговорювалися й дістали схвалення на наукових симпозиумах та міжнародних науково-практичних конференціях: IX міжнародній науково-практичній конференції молодих науковців «Україна в світовому економічному просторі: шляхи подолання кризи (економіка, фінанси та право)» (27.03.2009, м. Київ), XII міжнародній науково-практичній конференції «Світова фінансово-економічна криза: стратегії протидії та мінімізація наслідків (економіка, фінанси, право)» (29.05.2009, м. Київ), XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Економічна безпека України і виклики

сьогодення” (28.05.2010, м. Київ), XI Міжнародній науково-практичній конференції молодих науковців “Моделі ефективного розвитку світової економіки у посткризовий період та можливості їх адаптації в Україні (економіка, фінанси, право)” (01.04.2011, м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції “Інтеграційні процеси та пріоритетні орієнтири розвитку економіки України: економіка, фінанси, право” (27.04.2012, м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції “Шляхи розбудови економіки України у контексті підвищення її конкурентоспроможності” (03.04.2014, м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції “Зовнішньоекономічна політика України в умовах інтеграційних процесів” (29.05.2014, м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми модернізації економіки України в контексті Угоди про асоціацію з ЄС та їх вирішення” (16.04.2015, м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції “Диверсифікація міжнародної торгівлі і активізація інвестиційного співробітництва” (28.05.2015, м. Київ), XVII Міжнародному науковому семінарі “Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці, освіті та подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи” (2-8.07.2018, м. Київ – оз. Світязь).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи опубліковані в 18 наукових працях, серед яких: 2 колективні монографії (розділи); 7 статей у наукових фахових виданнях України і виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз; 9 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Загальний обсяг опублікованих праць становить 7,48 д.а.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (165 найменувань) та 5 додатків, що займають 11 сторінок. Основний текст дисертації викладено на 184 сторінках машинописного тексту, він містить 21 таблицю і 20 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** розкрито сутність і стан наукового завдання, обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, зазначено мету та завдання дослідження, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, визначено методи дослідження, розкрито наукову новизну одержаних результатів та їхнє практичне значення, вказано, де були апробовані основні положення, теоретичні висновки та результати дослідження.

У першому розділі дисертації «**Теоретичні основи державного регулювання зовнішньоторговельним сектором національної економіки в умовах формування інтеграційних об'єднань**» досліджено сутність та теоретичні засади регуляторної політики держави у зовнішньоторговельній сфері в умовах економічної інтеграції; визначено конфігурацію заходів тарифного та нетарифного регулювання сектору зовнішньої торгівлі в інтеграційних процесах; обґрунтовано методичні підходи до оцінювання ефективності регуляторної політики держави, спрямованої на інтеграцію зовнішньоторговельного сектору національної економіки.

Виявлено, що теоретичні підходи до державного регулювання інтеграційними процесами значно відрізняються залежно від наукових течій та шкіл. Так, згідно теорій абсолютних і відносних переваг представників класичної школи (А. Сміт, Д. Рікардо) оптимальною вбачається мінімізація втручання держави в економічні процеси, у зв'язку з чим її роль в інтеграційному процесі зводиться до забезпечення

імплементатії викладених у відповідних угодах положень з лібералізації торгівлі. Неокласична школа, залишаючи в основі безумовний пріоритет послаблення впливу держави, акцентує увагу на необхідності розрахунків низки ефектів, що виникають під час інтеграційних процесів, зокрема ефектів створення і відхилення торгівлі (Дж. Вайнер) та ефекту «другого кращого» (Дж. Мід). Відповідно, роль держави поширюється на визначення умов та винятків з торговельної лібералізації згідно результатів розрахунків. Натомість німецька школа (Ф. Ліст) та її послідовники з «іншого канону» (Е. Райнерт) доводять нераціональність завчасної інтеграції країн, які відстають за рівнем розвитку, з високорозвиненими країнами. За їх оцінками, поширення режиму вільної торгівлі між сировинними економіками та світовими лідерами з виробництва високотехнологічних товарів і послуг матиме закономірним наслідком поглиблення нерівності між учасниками інтеграційного процесу. Роль держави як регулятора зовнішньоторговельного сектора таким чином зводиться до максимуму: уряди, активно підтримуючи вітчизняних виробників, встановлюють значні бар'єри в торгівлі з високорозвиненими країнами та інтегруються лише з тими учасниками світового ринку, що досягли однакового з ними рівня розвитку.

На думку автора, більш адекватним сучасним реаліям є бачення ролі держави як активного регулятора, який, з одного боку, не вдається до політики ізоляціонізму, а з іншого боку, виступає активним учасником процесів інтеграції до найбільш розвинутих світових ринків, сприяючи підвищенню рівня конкурентоспроможності зовнішньоторговельного сектора національної економіки. Тим більше, що постійне ускладнення інструментарію та механізмів регуляторного впливу держави на зовнішньоторговельний сектор обумовлює необхідність глибокого реформування режиму двосторонньої торгівлі. В сучасному світі він формується насамперед не митно-тарифною політикою, а широким колом нетарифних заходів, умовами міжнародного руху факторів виробництва (робочої сили, капіталу) та внутрішніми регламентами, які чинять опосередкований вплив на розвиток торговельних відносин. Складнішим стає всебічне врахування інтересів учасників інтеграційних об'єднань для встановлення спільних митних тарифів для третіх країн. Відтак популярності набуває новітня форма інтеграції – укладання угод про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі, які дозволяють забезпечити реальну лібералізацію доступу на ринки країн-учасниць інтеграційного угруповання без необхідності формування спільної політики по відношенню до третіх країн.

Створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі як складової Угоди про асоціацію між Україною і ЄС визначає правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили, а також для регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС. Невід'ємною частиною поглибленої ЗВТ стає приведення українського законодавства у відповідність до норм правого доробку ЄС, а особливого значення набувають положення щодо застосування європейських стандартів й інструментів у відповідних сферах співпраці. Специфічні положення ЗВТ між Україною та ЄС, які обумовлюють її поглиблений і всеосяжний характер, охоплюють лібералізацію режимів іноземного інвестування; лібералізацію режиму державних закупівель; запровадження нових правил щодо окремих аспектів конкурентної політики, зокрема державної допомоги; застосування більш жорстких правил щодо захисту прав інтелектуальної власності; запровадження екологічних норм, стандартів праці тощо.

Стрімкий розвиток системи державного регулювання у зовнішньоторговельній

сфері визначає складну конфігурацію тарифних і нетарифних заходів, що чинять прямий або опосередкований, стимулюючий або обмежуючий вплив на динаміку торговельно-економічних відносин між національними економіками, у тому числі в рамках інтеграційних об'єднань (рис. 1).

Рис. 1. Конфігурація інструментів регулювання зовнішньоторговельного сектору

Джерело: укладено автором за даними UNCTAD Guidelines to Collect Data on Official Non-Tariff Measures (http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctab2014d4_en.pdf).

У зв'язку зі значним розширенням сфери державного регулювання інтеграцією зовнішньоторговельного сектору, стрімко зростають й вимоги до інституціональної спроможності уряду щодо реалізації ефективного механізму впливу на учасників торговельно-економічних відносин шляхом визначення повноважень і функцій відповідних регулюючих органів, ухвалення та імплементації відповідних нормативно-правових актів, встановлення контролю за їх дотриманням, а також визначення відповідальності за їх порушення. Актуальності набуває якість функціонування державних інституцій, покликаних забезпечувати ефективно та прозоре переміщення товарів через митний кордон, сприяти розвитку транспортної і телекомунікаційної інфраструктури, розширювати доступ вітчизняних виробників на зовнішні ринки в рамках інтеграційного об'єднання, забезпечувати сприятливий інвестиційний клімат й інші умови для локалізації інноваційного виробництва в національній економіці.

Вибір інструментарію регулювання інтеграційними процесами має базуватися на висновках ретельного аналізу очікуваного ефекту для економіки країни та її

торгових партнерів. Тому ухвалюючи рішення щодо використання тих чи інших заходів впливу у зовнішньоторговельній сфері, уряд повинен оцінювати їх кумулятивний вплив на розвиток національної економіки і враховувати перспективи подальшого розвитку торговельно-політичного діалогу з партнерами по інтеграції. При побудові системи державного управління інтеграційними зрушеннями послідовність оптимізації регуляторних рішень може бути подана у такому порядку: визначення адекватності та відповідності обраного виду регуляторної політики у зовнішньоторговельній сфері національним економічним інтересам; оцінка та співвідношення економічних витрат і вигод ключових агентів національного господарства (домогосподарств, суб'єктів господарювання, уряду) від реалізації обраного курсу; залучення тих інструментів регулювання інтеграцією сектору зовнішньої торгівлі, що найбільшою мірою сприяють досягненню поставленої мети.

У другому розділі **«Аналіз системи державного регулювання інтеграцією зовнішньоторговельного сектору України в умовах набуття чинності Угоди про асоціацію з ЄС»** на основі аналізу міжнародного досвіду реалізації інтеграційних проектів з ЄС, сучасної динаміки розвитку зовнішньоторговельних відносин України з ЄС та економіко-математичного моделювання перспектив імплементації угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі дано оцінку ефективності вітчизняної системи державного регулювання інтеграційних процесів.

Досвід втілених в життя угод про зону вільної між ЄС та низкою країн, що розвиваються (Туніс, Ізраїль, Марокко, Єгипет, Чилі, Мексика) демонструє Україні, що практична реалізація інтеграційних процесів у зовнішньоторговельному секторі залежить не стільки від глибини прописаних в угодах положень, скільки від спроможності відповідних країн виконати взяті на себе зобов'язання. І якщо перший аспект стосується економічної культури та ідей, то другий лежить в площині саме інституційної спроможності впроваджувати заходи, що можуть потребувати як масштабних технічних знань, так і значних витрат. У зв'язку з цим, інтенсивний процес формування ЗВТ з ЄС сприймається науковою спільнотою неоднозначно. Критики стверджують, що відповідні угоди призводять до появи здебільшого ефектів відхилення торгівлі, ніж її створення; підривають основи багатостороннього механізму регулювання світової торгівлі в рамках СОТ; надають вкрай недостатньо реальних можливостей для розвитку національних економік слабших партнерів по інтеграції. Прихильники зауважують, що саме від політичного вибору залежить реальна глибина та галузеве охоплення інтеграції зовнішньоторговельного сектору, а відтак – передумови для більш ефективного використання ресурсів. Зрештою, країни з активною позицією щодо реформування вітчизняних економік розглядають розширення доступу до європейського ринку як ефективний засіб досягнення структурних зрушень (наприклад, формування митного союзу ЄС та Туреччини зробило вагомий внесок в прискорення індустріалізації турецької економіки, посприявши перебудові структуру її експорту з працемістких товарів і послуг на капіталомісткі), тому для них важливим є брати активну участь в міжнародних інтеграційних процесах, а не залишатися на периферії світової економіки.

У випадку України набуття чинності угоди про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі в 2016 р. слугувало одним з основних факторів посткризового відновлення вітчизняної економіки. Вже за результатами 2017 р. експорт товарів і послуг до ЄС зріс на 27,8% і сягнув рівня 2013 р. в 20,2 млрд. дол. США. При цьому, більш ніж половину цього приросту було досягнуто завдяки збільшенню реального експорту, виміряного у сталих цінах. Обсяги реального експорту в решту країн світу

майже не зросли, відтак саме експорт в ЄС зробив найбільший позитивний внесок у зростання реального ВВП України у 2017 р. Частка ЄС у зовнішньоторговельному обороті України сягнула найвищих показників за всю історію співпраці, склавши 38,3% в експорті та 42,4% в імпорті (рис. 2).

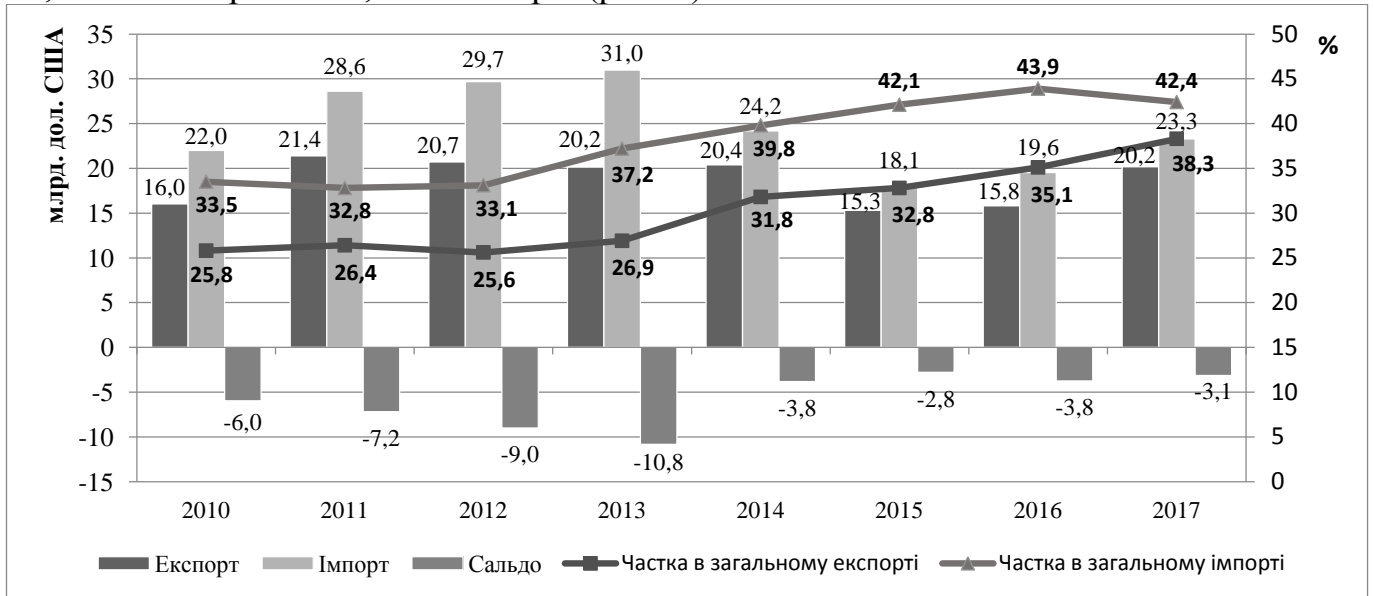

Рис. 2. Динаміка зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС товарами та послугами у 2010-2017 рр., млрд. дол. США

Джерело: розраховано і укладено автором за даними статистичного збірника «Співробітництво між Україною і країнами ЄС» Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>).

Встановлено, що у 2017 р. на європейський ринок вийшла нова продукція вітчизняного виробництва, яка раніше не мала конкурентного доступу до нього. Загальна сума цього експорту склала 2,8 млрд. дол. США, а основними товарними позиціями були вершкове масло, конвеєри для підземних робіт, руди і концентрати рідкісних металів, порошок магнію, транспортні засоби для пересування снігом, машини для текстильної промисловості та лікарські засоби, що містять антибіотики. Також виявлена активізація участі вітчизняних виробників високотехнологічної продукції (зокрема, електричного устаткування для автомобільної промисловості) в європейських ланцюгах доданої вартості: у 2017 році комплекти проводів для транспортних засобів стали третьою товарною позицією в українському експорті до ЄС за вартісними обсягами, склавши 1,2 млрд. дол. США.

Однак попри низку позитивних зрушень структура зовнішньоторговельного сектору України у співпраці з ЄС продовжує носити сировинний характер, адже в експорті досі переважають чорні метали (19,4%), олія з соняшнику і насіння олійних культур (14,4%), зернові культури (10,1%), залізна руда (8,9%). Натомість в імпорті з ЄС продовжують переважати машини й обладнання, частка яких протягом 2014-2017 рр. зросла з 23,2% до 31,4%, а вартісні обсяги – на 1,46 млрд. дол. США. Практичний досвід торгово-економічної співпраці між Україною та ЄС в умовах дії поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі протягом 2016-2017 рр. вкотре засвідчив, що зовнішньоторговельна лібералізація здебільшого посилює існуючі конкурентні переваги учасників інтеграційного угруповання, а не створює нові. Тому без реалізації активної промислової та інвестиційної політики національна економіка України може не зазнати структурних та соціально-економічних трансформацій, очікуваних від виходу співробітництва з ЄС на якісно новий рівень.

Зазначені висновки підтверджуються результатами економіко-математичного

моделювання з використанням прикладної моделі загальної рівноваги GTAP, яка завдяки використанню глобальної бази даних виробничо-торговельних відносин та системи алгебраїчних рівнянь, які описують поведінку економічних агентів, надає кількісну оцінку ефектам, які виникають, у тому числі, внаслідок трансформації зовнішньоторговельної політики (у сфері митно-тарифного регулювання, технічних бар'єрів у торгівлі, санітарних і фіто-санітарних заходів, спрощення процедур торгівлі, експортних субсидій та інших нетарифних заходів) в рамках інтеграційних об'єднань (табл. 1).

Таблиця 1

Результати економіко-математичного моделювання інтеграції
зовнішньоторговельного сектору України до ЄС, %

Показники	Ефект від тарифної лібералізації та скасування експортних субсидій		Ефект від усунення нетарифних бар'єрів		Сукупний ефект поглибленої ЗВТ	
	Україна	ЄС-28	Україна	ЄС-28	Україна	ЄС-28
Валовий внутрішній продукт	2,19	0,01	8,23	0,01	10,42	0,02
Зайнятість	2,31	0,02	-	-	2,31	0,02
Валове нагромадження основного капіталу	2,39	0,00	10,95	0,00	13,34	0,00
Сільське господарство	1,90	0,01	0,75	-0,09	2,65	-0,08
Добувна промисловість	0,50	0,00	-0,39	-0,11	0,11	-0,11
Переробна промисловість	2,95	0,01	6,53	0,01	9,48	0,02
Сектор послуг	2,16	0,01	5,86	0,01	8,02	0,02
Експорт товарів	4,61	0,02	8,30	0,01	12,91	0,03
Експорт послуг	1,28	-0,01	-1,97	-0,05	-0,69	-0,06
Імпорт товарів	3,44	0,03	8,64	0,12	12,08	0,15
Імпорт послуг	1,39	0,03	4,88	0,05	6,27	0,08
Добробут, млн. дол. США	2323,6	2538,7	11857,9	4507,9	14181,5	7046,6

Джерело: розраховано автором з використанням GTAP model на основі даних GTAP v. 9.1 database.

Результати моделювання вказують, в цілому, на позитивний ефект від реалізації угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі для обох сторін. Вочевидь, ефект для ЄС у відносному вираженні буде незначним, оскільки частка України в зовнішньоторговельному обороті країн ЄС складає всього 0,36%. Для вітчизняної економіки протягом перехідного періоду дії угоди у 2016-2026 рр. імплементація угоди сприятиме додатковому зростанню ВВП на 10,4%, сектору переробної промисловості – на 9,5%, послуг – на 8,0%, сільського господарства – на 2,65%. Кількість зайнятого населення зросте на 2,3%, що з огляду на поточну ситуацію на ринку праці в Україні рівнозначно створенню близько 350 тис. робочих місць. Втім, у зовнішньоторговельному секторі зростання імпорту (12,1% для товарів і 6,3% для послуг) перевищуватиме зростання експорту (12,9% для товарів і -0,7% для послуг). Виходячи з даних по торгівлі за 2017 р., це матиме наслідком зростання негативного сальдо на 815,2 млн. дол. США. У поєднанні зі збереженням традиційної структури експорту це лише посилюватиме девальваційний тиск на національну валюту та загострюватиме вразливість економіки від мінливої кон'юнктури світових ринків сировини й інших кризових явищ екзогенного характеру. З огляду на те, що за рахунок впливу світової фінансово-економічної кризи 2009 р. Україна втратила 14,9% ВВП, чергове посилення зовнішніх шоків може нівелювати очікувані перспективи від поглибленої ЗВТ з ЄС. До того ж, переважний вплив на розвиток вітчизняної економіки матиме усунення нетарифних бар'єрів у торгівлі, яке на відміну від простої тарифної лібералізації залежить від своєчасного проведення

урядом низки внутрішніх системних реформ щодо створення інституцій з просування експорту, переходу до нових технічних регламентів, удосконалення митного адміністрування тощо.

У третьому розділі роботи **«Формування пріоритетних заходів державної політики з регулювання зовнішньою торгівлею України в умовах європейської інтеграції»** розроблені науково-методичні рекомендації з удосконалення вітчизняної системи державного регулювання інтеграцією зовнішньоторговельного сектору України до ЄС на засадах підвищення інвестиційної привабливості та розвитку виробничо-експортного потенціалу національної економіки при подальшій імплементації положень угоди про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі.

В ході дослідження обґрунтовано, що оптимізація сучасної системи державного регулювання інтеграцією зовнішньоторговельного сектору України до ЄС повинна здійснюватися, виходячи з того, що сторони угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі мають засадничо відмінні причини формування інтеграційного об'єднання. Якщо для країн ЄС інтеграція є засобом максимізації використання потенціалу продуктивних сил та виробничих відносин, які переросли національні рамки і намагаються збільшити сферу свого розташування і впливу, то для України – це, в першу чергу, інструмент подолання низького рівня економічного розвитку, намагання через об'єднання створити кращі умови для індустріалізації та розвитку національної економіки. Для України інтеграція з ЄС на сучасному етапі складає основну, якщо не єдину, можливість проведення якісної трансформації зовнішньоторговельного сектору шляхом залучення іноземних інвестицій і високих технологій, що повинно сприяти докорінній реструктуризації та диверсифікації експортних поставок, збільшенню можливостей використання позитивних тенденцій розвитку світового господарства та зростанню рівня міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів господарювання.

Вищезазначене визначає необхідність посилення ролі держави в інтеграційних процесах України з країнами ЄС через провадження активної регуляторної політики, спрямованої на формування конкурентних переваг для вітчизняних експортерів та створення інвестиційних стимулів для розвитку виробничо-експортного потенціалу. Це потребує здійснення інституційних заходів організаційно-правового характеру як в межах дотримання самої угоди про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі, так і в рамках реалізації активної індустріальної політики, об'єднаних в цілісну стратегію регулювання зовнішньоторговельним сектором (рис. 3).

Насамперед регуляторна політика держави має забезпечувати використання всіх можливих переваг, які відкриває Угода про асоціацію з ЄС у сфері подолання нетарифних бар'єрів доступу вітчизняних виробників на європейський ринок. Адже ЄС вважається одним зі світових центрів нетарифного протекціонізму. Частка тарифних ліній, що підпадають під дію хоча б одного нетарифного заходу в ЄС становить 90%, а міжнародну торгівлю однією товарною позицією обмежують в середньому 3,78 нетарифні заходи. Особливе місце серед них посідають технічні заходи – технічні бар'єри у торгівлі, санітарні і фіто-санітарні заходи, – що ставить приєднання України до угоди про оцінку відповідності і прийнятність промислових товарів (АСАА) і запровадження стандартів НАССР для безпеки харчових продуктів на чільне місце серед пріоритетів державного регулювання зовнішньоторговельним сектором. Не менш важливим вбачається полегшення тягаря митних процедур для вітчизняних експортерів, який призводить до надмірних трансакційних витрат у зовнішній торгівлі України, що сягають 40% прибутку від ЗЕД, тоді як в країнах ЄС

ці витрати перебувають в межах 3-5%. Ключовим заходом зі спрощення процедур торгівлі має стати відкриття «єдиного вікна» на митниці як електронної платформи для забезпечення документообігу між суб'єктами ЗЕД та рядом підзвітних різним відомствам державних регуляторних структур, які так чи інакше впливають на функціонування зовнішньоторговельного сектору України.

Рис. 3. Стратегічні напрями та заходи оптимізації державного регулювання інтеграцією зовнішньоторговельного сектору України до ЄС

Джерело: укладено автором.

Поряд з цим, невід'ємною складовою вітчизняного державного регулювання зовнішньоторговельним сектором в умовах євроінтеграції повинні стати заходи внутрішньої політики зі стимулювання виробничо-експортного потенціалу, які не суперечать зобов'язанням України. До таких заходів належать, зокрема, відкриття вітчизняних лабораторій для встановлення відповідності безпеки та якості продукції стандартам ЄС, що дозволить знизити витрати на сертифікацію вітчизняних товарів для їх експортування в режимі вільної торгівлі. Наразі така сертифікація є доволі обтяжливою, адже проводиться шляхом розгортання «польових» лабораторій під конкретну продукцію із залученням європейських фахівців за кошти підприємств-експортерів. Доцільно також активізувати роботу Офісу з просування експорту при Мінекономрозвитку України у сфері організації роботи торговельно-економічних місій (ТЕМ) в ЄС на постійній основі з метою розширення зовнішньоторговельних відносин та співпраці між українськими і європейськими контрагентами у форматах B2G та B2B з питань виходу на українських товаровиробників на ринки країн ЄС та включення їх до регіональних ланцюгів створення вартості. В умовах зростаючої ролі виставково-ярмаркової діяльності для успішного позиціонування виробників з країн, що розвиваються, на ринках високорозвинених країн ефективною вбачається часткова компенсація витрат участі вітчизняних виробників у виставках-ярмарках в країнах ЄС. Водночас, євроінтеграційний досвід Туреччини та Польщі засвідчує, що розширення індустріальних парків з пільговими умовами інвестування та ведення бізнесу у поєднанні з активною політикою розвитку промислових кластерів можуть стати одним з ключових чинників досягнення цілей розвитку національної економіки в процесі інтеграції зовнішньоторговельного сектору до ЄС.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено важливе *наукове завдання*, що полягає в теоретичному обґрунтуванні методичних підходів, інституціональних механізмів й заходів формування ефективної регуляторної політики держави у сфері інтеграції зовнішньоторговельного сектору України до ЄС. Отримані результати дозволяють сформулювати наступні теоретичні та науково-практичні висновки:

1. Інтеграція зовнішньоторговельного сектору національної економіки на практичному рівні представляє собою реформування режиму двосторонньої торгівлі шляхом лібералізації митно-тарифного і нетарифного регулювання, уніфікації умов міжнародного руху факторів виробництва (інвестицій, робочої сили) та внутрішніх регламентів, які чинять опосередкований вплив на розвиток зовнішньоторговельних відносин, з метою усунення економічних бар'єрів та створення єдиного ринкового простору між сторонами інтеграційного об'єднання. На сучасному етапі цей вид інтеграції набуває форми укладання двосторонніх угод про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі, які розповсюджуються, у тому числі, на екологічні стандарти, державні закупівлі, торговельні аспекти прав інтелектуальної власності тощо.

2. В умовах стрімкої лібералізації митно-тарифної політики під впливом СОТ, конфігурація інструментарію державного регулювання зовнішньоторговельним сектором постійно ускладнюється та доповнюється новітніми заходами прихованого протекціонізму, що здебільшого призначені для того, щоб чинити опосередкований стимуляційний вплив на зовнішньоторговельну діяльність національних суб'єктів господарювання. Це висуває підвищені вимоги до інституціональної спроможності держави як національного регулятора, її здатності побудувати ефективний механізм вбудовування вітчизняного зовнішньоторговельного сектора у міжнародний простір в рамках політики структурної трансформації промислового сектора та економічної системи країни в цілому.

3. Сформований в дисертації методичний підхід до оцінювання ефективності державного регулювання інтеграцією зовнішньоторговельного сектору України до ЄС базується на визначенні ефекту від укладання угоди про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі у сфері доходів основних агентів національного господарства (домогосподарств, суб'єктів господарювання, уряду) у поєднанні з прогнозуванням динаміки ключових макроекономічних показників (ВВП, валове нагромадження основного капіталу, зайнятість, промислове виробництво, експорт, імпорт, податкові надходження) і досягненнями у розбудові інституційного регуляторного середовища для підтримки виробничо-експортного потенціалу за умов посилення конкурентного тиску товаровиробників з ЄС.

4. Компаративний аналіз Угоди про асоціацію ЄС з Україною та рядом інших країн і регіонів світу засвідчив, що відповідна угода з Україною стала одним з найбільш масштабних інтеграційних проєктів ЄС за глибиною лібералізації торгівлі та сферою охоплення напрямів реформування регуляторного середовища України. Однак практичний досвід виконання цих угод вказує на те, що практична реалізація інтеграційних процесів у зовнішньоторговельному секторі з ЄС залежало не стільки від глибини прописаних в угодах положень, скільки від спроможності відповідних країн виконати взяті на себе зобов'язання. Відтак Україні необхідно посилити свою інституціональну спроможність і вдосконалити організаційно-економічних механізм для реалізації національних економічних інтересів в умовах виконання угоди про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі з ЄС.

5. Активізація зовнішньоторговельних відносин у зв'язку з набуттям чинності угоди про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі і скасуванням ряду бар'єрів у двосторонній торгівлі сприяла тому, що ЄС, починаючи з 2016 р., став найбільшим торгово-економічним партнером України з-поміж інших регіонів світу. Однак попри те, що доступ на європейський ринок одержали і скористались ним ряд вітчизняних виробників, у тому числі високотехнологічних товарів та послуг, загальна структура експортних поставок з України до ЄС продовжує носити сировинний характер – 52,8% їх вартісних обсягів становлять сільгоспсировина, мінеральні ресурси та продукція первинної обробки. В імпорті товарів істотно зросла частка енергетичних ресурсів. Рівень географічної диверсифікації зовнішньоторговельних відносин з ЄС залишається вкрай низьким.

6. Результати економіко-математичного моделювання в GTAP засвідчують, що виконання положень Угоди про асоціацію матиме в цілому позитивний вплив на економічний розвиток сторін, зокрема сприятиме зростанню вітчизняного ВВП на 10,4%, зайнятості на 2,3%, валового нагромадження основного капіталу на 13,3% до 2026 р. Проте істотних структурних зрушень в зовнішньоторговельному секторі не спостерігається, а в торгівлі послугами прогнозне оцінювання вказує на деякий спад у вітчизняному експорті. Відтак для досягнення цілей диверсифікації експортних поставок, залучення інвестицій та входження вітчизняних виробників інноваційних товарів у ланцюги доданої вартості, проведення передбачених в Угоді про асоціацію реформ має супроводжуватись активною промисловою політикою держави.

7. Забезпечення повноцінного використання потенційних вигод від інтеграції зовнішньоторговельного сектору України до ЄС потребує формування та реалізації комплексної стратегії державного регулювання у даній сфері, яка охоплюватиме заходи з усунення нетарифних бар'єрів доступу на європейські ринки, надання підтримки вітчизняним експортерам на зовнішніх ринках через урядовий Офіс з просування експорту (організацію торговельно-економічних місій, фінансування міжнародної виставково-ярмаркової діяльності), формування більш сприятливого інвестиційного середовища в країні через інструменти промислової політики (стимулювання розвитку промислових кластерів, спрощення процедури приєднання промислових об'єктів до інженерних мереж).

8. Концептуальними засадами державного регулювання зовнішньої торгівлі України в умовах європейської інтеграції повинні стати вихід за межі дотримання графіку імплементації Угоди про асоціацію із запровадженням широкого кола інструментів, спрямованих на випереджаюче зростання конкурентоспроможності вітчизняних виробників на внутрішньому та європейському ринку, у тому числі, через стимулювання кооперації і спільного підприємництва. Поряд з цим, важливим залишається фактор спрощення процедур торгівлі за всіма географічними векторами зовнішньоторговельних відносин згідно положень відповідної угоди СОТ, що дасть змогу пом'якшити наслідки, зумовлені дією ефекту відхилення в торгівлі внаслідок інтеграції з таким великим угрупованням як ЄС.

9. Прогнозне оцінювання перспектив розвитку зовнішньоторговельного сектору України, що реалізація запропонованих в роботі заходів дозволить активізувати структурні трансформації у вітчизняній економіці, проте результати інтеграційних зрушень значно варіюватимуться для різних груп інтересів. Відтак знаходження оптимального балансу між інтересами всіх груп є неодмінною умовою доцільності європейської інтеграції України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Sibekina A. Transformation of Legal Regulations in the Framework of Ukraine and the EU Association Agreement // Post-crisis Global Economy: Restoration of Equilibrium: Collective Monograph / Edited by O. Shnyrkov and A. Filipenko. – K.: Publishing center "Kyiv University", 2013. – P. 294-308.

2. Сібекіна А.Ю., Андрійчук В.Г. Компаративна оцінка потенційних вигод й евентуальностей їх отримання від членства України в зонах вільної торгівлі із країнами СНД та ЄС // Зони вільної торгівлі на початку ХХІ століття: колективна монографія / за ред. О.І. Шниркова, А.С. Філіпенка, В.І. Муравйова – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2013. – С.231-243.

Статті у наукових фахових виданнях України та іноземних держав:

3. Сібекіна А.Ю. Державне регулювання зовнішньоторговельного сектору на засадах поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі України з ЄС // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2018. – Вип. 5 (16). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://easterneurope-ebm.in.ua/index.php/16-2018>.

4. Sibekina A. The features of Tariff Liberalization under Implementation Process of Free Trade Area between Ukraine and the EU // Journal of Global Economy Review. – 2015. – Vol. 1. – P. 76-82.

5. Сібекіна А.Ю. Перспективи розвитку економічної співпраці України з ЄС в умовах вільної торгівлі // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – № 5-6. – С. 97-104.

6. Сібекіна А.Ю. Дослідження впливу ЗВТ з Європейським союзом на суспільно-економічний розвиток країн // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – № 3. – С. 135-143.

7. Сібекіна А.Ю. Зона вільної торгівлі як найважливіший чинник ефективної динамізації економіко-інтеграційних процесів в Україні // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право, 2013. – № 5-6. – С. 59-67.

8. Сібекіна А.Ю. Прогнозно-варіативні оцінки від створення поглибленої ЗВТ "Україна-ЄС" для груп інтересів // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право, 2013. – № 4. – С. 25-31.

9. Сібекіна А.Ю. Співробітництво України з ЄС у сфері технічного регулювання в контексті укладення Угоди про Асоціацію // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Випуск 114. – Частина II (у двох частинах). – 2013. – С. 132-141.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

10. Сібекіна А.Ю. Державне регулювання зовнішньоторговельного сектору України в умовах європейської інтеграції// Матеріали XVII Міжнародного наукового семінару, 2-8 липня 2018 р., м. Київ – оз. Світязь, "Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці, освіті та подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи"/ за наук. ред. д.е.н., проф. М.М. Єрмошенка; Національна академія управління; Міжнародна академія інформатики. – К.: СІК ГРУП УКРАЇНА, 2018. – С. 270-275.

11. Сібекіна А.Ю. Гармонізація вітчизняної системи технічного регулювання як фактор сприяння міжнародної торгівлі України // Матеріали Міжнародної науково-

практичної конференції 28-29 травня 2015 р. “Диверсифікація міжнародної торгівлі та активізація інвестиційного співробітництва”. – К.: УДУФМТ, 2015. – С. 321-325.

12. Сібекіна А.Ю. Деякі питання технічного регулювання України на сучасному етапі в умовах Угоди про асоціацію з ЄС // Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців 16 квітня 2015 р. “Проблеми модернізації економіки України в контексті Угоди про асоціацію з ЄС та їх вирішення (економічний, правовий, фінансовий)”. – К.: УДУФМТ, 2015. – С. 58-60.

13. Сібекіна А.Ю. Одностороннє введення ЄС торговельних заходів як фактор стимулювання бізнесу в Україні // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 29 травня 2014 р. “Зовнішньоекономічна політика України в умовах інтеграційних процесів”. – К.: УДУФМТ, 2014. – С. 142-143.

14. Сібекіна А.Ю. Поновлення євроінтеграційного курсу України // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 3 квітня 2014 р. “Шляхи розбудови економіки України у контексті підвищення її конкурентоспроможності”. – К.: УДУФМТ, 2014. – С. 133-135.

15. Сібекіна А.Ю. Проблеми виконання угоди про асоціацію України з ЄС у посткризовий період // Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців 1 квітня 2011 р. “Моделі ефективного розвитку світової економіки у посткризовий період та можливості їх адаптації в Україні (економіка, фінанси, право)”. – К.: УДУФМТ, 2011. – С. 286-288.

16. Сібекіна А.Ю. Стан вітчизняної системи стандартизації та оцінки відповідності з огляду на подолання технічних бар'єрів у торгівлі // Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції 28 травня 2010 р. “Економічна безпека України і виклики сьогодення”. – К.: УДУФМТ, 2010. – Част. 1. – С.91-94.

17. Сібекіна А.Ю. Протекціоністські заходи як інструмент економічної політики в умовах світової кризи // Збірник матеріалів XII міжнародної науково-практичної конференції 29 травня 2009 року “Світова фінансово-економічна криза: стратегії протидії та мінімізація наслідків (економіка, фінанси, право)”. – К.: УДУФМТ, 2009. – С.104-107.

18. Сібекіна А.Ю. Гіпотези та реальні можливості набуття Україною асоціації з ЄС // Збірник матеріалів IX міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців 27 березня 2009 року “Україна в світовому економічному просторі: шляхи подолання кризи (економіка, фінанси та право)”. – К.: УДУФМТ, 2009. – С.123-126.

АНОТАЦІЯ

Сібекіна А.Ю. Державне регулювання інтеграцією зовнішньоторговельного сектору України до ЄС. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством. – Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, м. Київ, 2018.

Дисертаційна робота присвячена розробці концептуальної моделі державного регулювання зовнішньоторговельним сектором національної економіки України в умовах розгортання інтеграційних процесів з Європейським Союзом. Досліджено теоретичні засади формування і реалізації державної політики у сфері регулювання інтеграцією зовнішньоторговельного сектору, а також науково-методичні підходи

до оцінювання ефективності цієї політики. Проаналізовано міжнародний досвід реалізації інтеграційних проектів з ЄС та особливості українського сценарію євроінтеграції на основі угоди про асоціацію. Визначено сучасні проблеми та виклики розвитку виробничо-експортного потенціалу України в умовах поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі з ЄС.

Обґрунтовано пріоритетні напрями вдосконалення державного регулювання інтеграцією зовнішньоторговельного сектору України до ЄС в умовах асиметричної лібералізації взаємного доступу до товарних ринків. Запропоновано концептуальну модель використання низки заходів інституціональної, структурної, промислової та інвестиційної політики держави з метою оптимізації вигод від інтеграції вітчизняного зовнішньоторговельного сектору до Євросоюзу. Окреслено перспективи розвитку національної економіки України за умов реалізації запропонованих заходів.

Ключові слова: економічна інтеграція, зовнішньоторговельний сектор, Європейський Союз, національна економіка, поглиблена та всеосяжна зона вільної торгівлі, митно-тарифне регулювання, нетарифні заходи.

АННОТАЦИЯ

Сибекина А.Ю. Государственное регулирование интеграцией внешнеторгового сектора Украины в ЕС. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – Экономика и управление национальным хозяйством. – Государственный научно-исследовательский институт информатизации и моделирования экономики, г. Киев, 2018.

Диссертационная работа посвящена разработке концептуальной модели государственного регулирования внешнеторговым сектором национальной экономики Украины в условиях развития интеграционных процессов с Европейским Союзом. Исследованы теоретические основы формирования и реализации государственной политики в сфере регулирования интеграции внешнеторгового сектора, а также научно-методические подходы к оценке эффективности этой политики. Проанализирован международный опыт реализации интеграционных проектов с ЕС и особенности украинского сценария евроинтеграции на основе соглашения об ассоциации. Определены современные проблемы и вызовы развития производственно-экспортного потенциала Украины в условиях углубленной и всеобъемлющей зоны свободной торговли с ЕС.

Обоснованы приоритетные направления совершенствования государственного регулирования интеграцией внешнеторгового сектора Украины в ЕС в условиях асимметричной либерализации взаимного доступа к товарным рынкам. Предложена концептуальная модель использования ряда мер институциональной, структурной, промышленной и инвестиционной политики государства с целью оптимизации выгод от интеграции отечественного внешнеторгового сектора в Евросоюз. Определены перспективы развития национальной экономики Украины в условиях реализации предложенных мер.

Ключевые слова: экономическая интеграция, внешнеторговый сектор, Европейский Союз, национальная экономика, углубленная и всеобъемлющая зона свободной торговли, таможенно-тарифное регулирование, нетарифные меры.

ANNOTATION

Sibekina A.U. State regulation of the Ukraine's foreign trade sector integration into the EU. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of sciences in economics. Specialty 08.00.03 – Economics and management of national economy. – State Scientific Research Institute for Informatization and Economic Modeling, Kyiv, 2018.

The thesis is devoted to the development of a conceptual model of foreign trade sector regulation in Ukraine's national economy under deployment of integration processes with the European Union. Theoretical principles of the formation and implementation of the state regulatory policy in the field of foreign trade sector integration, as well as scientific and methodical approaches to evaluate the effectiveness of this policy are investigated. The essence and peculiarities of deep and comprehensive free trade agreements as a modern form of international economic integration are defined. It's argued that computable general equilibrium models proved to be the most suitable to calculate and analyze welfare shifts and other macroeconomic effects of international integration and trade liberalization under DCFTA. Tariff and non-tariff measures shaping the current conditions of Ukraine's foreign trade sector development are characterized.

International experience in implementing integration projects with the EU and the peculiarities of Ukraine's European integration scenario of on the basis of the Association Agreement are analyzed. The thesis describes the peculiarities of trade reforms carried out by countries of Central and Eastern Europe (Poland, Czech Republic, Romania) in the process of European Integration, as well as the trade liberalization experience of Chile and Mexico under their DCFTAs with EU. Current problems and challenges of Ukraine's production and export potential development under conditions of DCFTA with the EU are revealed. It's highlighted that despite some positive economic outcomes of DCFTA with EU, Ukraine's system of foreign trade regulation still fails to use all the benefits of European integration at full potential, e.g. access to European market for Ukrainian suppliers remains largely complicated with non-tariff barriers that can be removed only by harmonizing domestic technical regulations with EU standards.

Key directions to improve the state regulation policy on Ukraine's foreign trade sector integration into the EU in the conditions of asymmetric liberalization of mutual access to commodity markets are argued. Conceptual model to apply a number of institutional, structural, industrial and investment policy measures in order to optimize the benefits of integrating the domestic foreign trade sector into the European Union is suggested. It's argued that trade regulation policy of Ukraine has to focus on measures to support domestic output and export of high-technology and high value added goods; at the same time, these measures should not contradict DCFTA provisions, and establishing of export-credit agency is one of the examples of such measures. The prospects of Ukraine's national economy development in the case of proposed measures implementation are outlined.

Key words: economic integration, foreign trade sector, European Union, national economy, deep and comprehensive free trade agreement, tariff regulation, non-tariff measures.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук
Гужва Ігор Юрійович